

TIMRÅ KOMMUN Kommunledningskontoret	
2017 -01- 17	
Dnr.	Dpl.

Ett Västernorrland fritt från kvinnlig könsstympling

Ett samarbete mellan Landstinget Västernorrland,
Länsstyrelsen Västernorrland och länets kommuner.

Åsa Westerlund, Sundsvalls kommun

2016-11-18

Sammanfattning

Kvinnlig könsstymning är en sedvänja/tradition som praktiseras i många länder, sedvänjan/traditionen följer med invandringen och man beräknar att cirka 500 000 kvinnor har blivit utsatta för könsstymning i Europa. Bara i Sverige beräknas antalet utsatta kvinnor vara cirka 40 000¹. (www.socialstyrelsen.se) Förstudien är ett delresultat av samverkansprojektet – Etablering med hälsoperspektiv², där Länsstyrelsen Västernorrland är projektägare. Förstudien sker också i samverkan med länsstyrelsens arbete mot våld i nära relationer.

Syftet med förstudien;

1. Kartläggning av behoven av informations-, utbildnings- och dialoginsatser beträffande kvinnlig könsstymning som ett uttryck för hedersrelaterat våld och brist på mänskliga rättigheter
2. Nulägesanalys av relaterat pågående arbete/projekt inom området i Västernorrlands län
3. Förankringsarbete för att involvera länets sju kommuner

Förstudien bygger på ett antal intervjuer/samtal med utvalda funktioner och verksamheter i länets kommuner, i landstinget, dokumentstudier och fokusgrupper med nyanlända kvinnor från framförallt riskländer.

Seminarier har hållits i samtliga kommuner för att sprida kunskap och väcka medvetenhet om den starka traditionen att könsstympa flickorna inom vissa folkgrupper, ta reda på vilka behov som finns av mer kunskap och för att skapa delaktighet genom att inhämta förslag på hur ett förebyggande arbete kan utformas för att förhindra att man praktiserar kvinnlig könsstymning i Västernorrlands län. Arbetet har också haft fokus på det stödjande arbete som behöver utföras och som idag sker exempelvis genom skolhälsovården och landstinget (Barnavårdscentraler, mödravårdscentraler och ungdomsmottagningarna).

¹ www.socialstyrelsen.se

² I Etablering med hälsoperspektiv deltar alla länets kommuner, Arbetsförmedlingen, Migrationsverket, Försäkringskassan, länets Samordningsförbund, Västernorrlands idrottsförbund, Stiftelsen Vårsta diakonigård och Byggnadsföreningen i Utansjö.

Slutsatser

Samverkan mellan kommuner, inom kommuner och mellan kommuner och landsting behöver utvecklas.

Stödjande arbete; pågår inom ramen för skolhälsovårdens riktlinjer. Ett preventivt, offensivt arbetet behöver utvecklas. Hälsosamtalen i grundskolan blir ingången till om det krävs insatser utifrån flickornas besvär och önskemål.

Handlingsplaner; behöver utformas inom skolhälsovården för att ha stöd och verktyg vid misstanke om planerade ingrepp, samt för det förebyggande arbetet med avsikt att könsstymning av flickor helt ska upphöra. Det behöver också finnas handlingsplaner för, och mer kunskap om, hur flickorna kan upptäckas.

Samarbete; mellan VC/HC och skolan, mellan BVC och förskolor efterfrågas, och det har visat sig i samtalen med representanter för VC/HC, BVC och skola/förskola att ett sådant samarbete har stor utvecklingspotential. Samarbetet behöver bedrivas och utvecklas med nära koppling till socialtjänsten.

Mödra- och barnhälsovård, ungdomsmottagningen

Mödrahälsovården – uppdaterade riktlinjer färdiga november 2016. MHV och BHV - utvecklarna bedömer att det behövs mer utbildning för professionella inom landstinget. Stödjande arbete ingår i riktlinjerna/arbetet. Förebyggande arbete har utvecklingspotential.

Barnhälsovården – uppdaterade riktlinjer på gång som kompletterar MHVs riktlinjer. Utbildningsinsatser behövs, förebyggande arbete kan utvecklas. Idag pågår på initiativ i förstudiearbetet, ett försök på fyra barnvårdscentraler med informationsmaterial om lagstiftning beträffande kvinnlig könsstymning, tvångsäktenskap och mänskliga rättigheter på olika språk och i vissa fall samtal med nyblivna mammor. En femte BVC kommer att prova materialet inom kort. Materialet har tryckts upp genom projektet och bekostats av projektmedel.

Ungdomsmottagningen bedriver ett länsövergripande stödjande arbete. Det förebyggande arbetet mot könsstymning har utvecklingspotential. Informationsmaterial (se ovan) används på prov på inom ungdomsmottagningens verksamhet.

Tolkar, samhällsorientering och SFI

Tolkar behöver kvalitetssäkras; tolkar man det som sägs på ett adekvat sätt? Behövs gemensam utbildning tolkar – BVC - MVC exempelvis för att skaffa ett gemensamt språk. Behöver en särskild utbildning/auktorisering utformas för tolkar som ska verka inom sjukvården?

Särskilda utbildningsinsatser:

Riktas till samhällskommunikatörerna i länet. Landstinget kan ha en ledande roll i detta.

Utbildning för föräldrar, exempelvis barnkonventionen, mänskliga rättigheter, jämställdhet, demokrati, kultur etc.

Elever på SFI och deltagare i SO (kan vara samma som föräldrar men behöver inte vara det) behöver utbildas i barnkonventionen, mänskliga rättigheter, lagstiftning om könsstympning, jämställdhet, demokrati, kultur etc.

Elever/ungdomar inom gymnasieskolans introduktionsprogram behöver nås för att få samma kunskap som elever på SFI m.fl.

Utbildning för personal inom skola, förskola, socialtjänst, MV, AF, FK med flera. (kontinuerlig utbildning, insatser som föreläsningar, workshops, fokusgrupper, best practice – vad har andra gjort? etc.)

Informationsmaterial

Material med lagtext och information om vad könsstympning innebär för de som utsätts behöver finnas på olika språk och spridas i sammanhang där budskapet når riskgrupper, de som utsätts och personal i olika sammanhang.

Samverkansgrupper

Samverkansgrupper behövs; polis, åklagare, socialtjänst, landstinget.

Förslag för det fortsatta arbetet

Resultaten av förstudien pekat på att det finns ett stort behov i hela länet av att strukturera ett arbete mot kvinnlig könsstympning. Ett arbete som måste vila på stadiga och hållbara strukturer i Västernorrlands län, med samverkan, strategier och handlingsplaner för att arbeta förebyggande, upptäckande och stödjande.

För att ge arbetet en tyngd och hålla samman det med övrigt arbete, bör ett utvecklingsarbete kopplas samman med arbetet med våld i nära relationer där det redan finns en utvecklad strategi, samt en styrgrupp och strategigrupp för denna. Det blir då även tydligt att ett kommande möjligt kompetenscentrum gällande våldsfrågor även byggs på med resurs gällande könsstympningsfrågan.

Ett sätt att komma dit och möjliggöra ett utvecklingsarbete kan vara att kommunerna i länet bedriver ett utvecklingsprojekt under 24 till 30 månader. Det finns två möjligheter inom överskådlig tid att finansiera ett sådant arbete:

- 1) Söka medel från EU-programmet Daphne som öppnar för ansökan den 24 november och stänger 8 mars. Medfinansiering ska uppgå till 20 %, detta kan ske med personalens tid. Det tar cirka sex månader att få svar om ansökan är beviljad eller ej.
- 2) Söka medel från Allmänna arvsfonden, inget krav på medfinansiering men det uppskattas om detta finns med för att visa att sökande är seriös och att man anser att det är ett viktigt arbete. Ungdomar upp till 25 år ska vara med under hela processen. Det tar cirka sex månader att få svar om ansökan är beviljad eller ej.

Projektorganisering, ett frö till ram för eventuell ansökan

Projektid; 24 – 30 månader

En tankekonstruktion kring en projektorganisering kan utgå från att varje kommun avsätter 20 % från en profession som kan förväntas bidra med särskild kompetens. Det kan exempelvis handla om personer från skolhälsovård, socialtjänst, förskola, integration, barn – och utbildning, vägledningsfunktion, kurator, samhällsorientering och SFI. En blandning av professioner är att föredra för att samla maximal kompetens, brett nätverk och effektivisera arbetet.

Landstingets bidrag skulle också kunna uppgå till 20 %, 80 % av den tjänsten kan ansökas från utlysningen i Daphne och Allmänna arvsfonden. Önskvärd kompetens/profession från landstinget kan vara exempelvis barnmorska med specialistkompetens inom områden som sexuell reproduktiv hälsa, könsstympning med mera.

De olika professionerna bildar tillsammans en arbetsgrupp vars arbete präglas av bred kompetens och flexibilitet som arbetar både länsövergripande och parallellt inåt/utåt i respektive kommun.

Arbetsgruppen kompletteras med en projektledare. (i förslaget lagd på kommunerna)

Ungdomarnas roll; kan de bilda en referensgrupp för länet? Beräknade kostnader beroende på roll, uppdrag och insats i tid.

Styrgrupp; kan befintlig styrgrupp för Våld i nära relationer ha uppgiften att styra utvecklingsarbetet mot könsstympning? Kan styrgruppen bidra med tid i ansökan?

Referensgrupp; i ett utvecklingsarbete för att stoppa könsstympning kommer det med all sannolikhet att ställas och behövas lösa svåra frågor som ligger utanför arbetsgruppens kompetensområde, exempelvis medicinska, juridiska eller etiska frågor. En referensgrupp ska ha till uppgift att bidra till att lösa komplicerade frågor som bidrar till att utvecklingsarbetet fungerar utan större pucklar. Professioner i en referensgrupp kan tänkas vara gynekolog, imam/präst, juridisk kompetens, polis, socialtjänst.

Budget personal per år;

Kommunernas kostnad	150 tkr/år	(20 % av snittlön 35tkr/mån inkl PO)
Landstingets kostnad	150 tkr/år	(20 % av snittlön 40tkr/mån inkl PO)

Styrgrupp, bidrar ev med sin tid, vissa kostnader?

Referensgrupp, bidrar ev med sin tid, vissa kostnader?

Personalkostnader ansökan

8 personer, kommun	3744tkr/år (förutsättning att PO kan delas upp)
1 person landstinget	540tkr/år (förutsättning att PO kan delas upp)

Totalt *personalkostnader* per år i preliminär ansökan 4 300 000 kronor

2 år 8 600 000 kronor, 30 månader 10 750 000 kronor (kommunens kostnader ligger utanför, se ovan)

Följeforskning, kostnad?

Projektekonom, kostnad?

Tillkommer övriga kostnader som beräknas utifrån aktuell projektplan och upplägget i ansökan för Daphne och Allmänna arvsfonden.

Efter projekttidens slut;

1 till 1, 5 tjänst fortsätter arbeta med området. Efter 24 till 30 månader ska det finnas strukturer som personal kan förhålla sig till, implementerade strategier för utbildning av personal, nyanlända, föräldrar, ungdomar med flera. Arbetet måste fortsätta med rätt profession och fortsatt uthållighet.

Bakgrund

Den breda allmänheten i västvärlden blev under 1970-talet uppmärksammade på att det fanns en tradition/sedvänja i olika kulturer att göra ingrepp i de kvinnliga yttre könsorganen³. Ingreppet har benämnts/benämns med kvinnlig omskärelse eller kvinnlig könsstympning i Sverige och forskare pekar på att det har betydelse av val av terminologi eftersom valet är politiskt laddat. (läs mer i kunskapsöversikten, se länk i fotnoten) På engelska är termen female genital mutilation (FGM), female genital cutting (FGC) eller female circumcision (FC). I den vägledning som tagits fram av Länsstyrelsen i Östergötland⁴ på uppdrag av regeringen, benämns traditionen/sedvänjan för kvinnlig könsstympning eller könsstympning av kvinnor/flickor. I linje med nämnda vägledning kommer termen kvinnlig könsstympning eller könsstympning att användas här och i den kommande rapporten, eftersom uppdraget att genomföra en förstudie av det här slaget är nära förbundet med Länsstyrelsens uppdrag att förebygga hedersrelaterat våld och förtryck där kvinnlig könsstympning betraktas som ett uttryck för detta.

Könsstympning av kvinnor ses som ett uttryck för hedersrelaterat våld och förtryck av såväl EU som FN samt av myndigheter och andra organisationer⁵.

Könsstympning av flickor sker ofta i hemmet med hjälp av familjens kvinnliga medlemmar, varför könsstympning även kan betraktas som våld i nära relationer.⁶ Termen *kvinnlig* könsstympning kan också vara något vilseledande eftersom könsstympning sker från späda ålder upp till tonåren, det är flickor som utsätts för könsstympning.

Skälen till att könsstympa flickor varierar, inom och mellan släkter/klaner/stammar, mellan stad och landsort, från en by till en annan by, inom en by, från en familj till en annan i samma stad/by, det finns ingen sammanhållen linje.⁷ De argument som försvarar könsstympning kan exempelvis vara att man vill bevara den kulturella identiteten eller upprätthålla traditionen, skydda flickans oskuld så att möjligheterna att bli gift ökar, minska hennes sexlust, och/eller bevisa att hon inte haft sex före hon gifter sig. Det kan också finnas skönhets- eller renlighetsideal som ligger bakom liksom sociala förväntningar och tillhörighet, det handlar om att könsstympa för att kontrollera flickan.

³ Kvinnlig omskärelse/könsstympning i Sverige – en kunskaps- och forskningsöversikt. S.Johnsdotter och B. Essén, Nationellt centrum för kvinnofrid, Uppsala, 2011

(<http://nck.uu.se/kunskapsbanken/sokresultat-kunskapsbanken/?id=705&librisId=&swepubId=>)

⁴ Våga Se. En vägledning för stöd, vård och skydd av flickor och kvinnor som är eller riskerar att bli könsstympade. <http://www.hedersfortryck.se/publikationer/vaga-se/>

⁵ <http://www.socialstyrelsen.se/publikationer2016/2016-6-59>

⁶ (det är kvinnorna i flickans familj som hjälper till när "omskärerskan" (exciser) utför ingreppet men ingreppet kan också utföras med hjälp av läkare på initiativ av någon i familjen/familjen.)

⁷ Nyangweso, M., *Female Genital Cutting in Industrialized Countries. Mutilation or Cultural Tradition*

Idag beräknas mer än 200 miljoner kvinnor vara könsstympade i världen, cirka 500 000 i Europa och cirka 40 000 i Sverige varav cirka 7000 under 18 år.^{8 9 10} Risken för att fler flickor ska utsättas är stor för dem som är födda i familjer där någon av föräldrarna kommer från ett land som praktiserar könsstympning. Socialstyrelsen anger att cirka 19 000 flickor upp till 18 år kan vara i riskzonen, samtidigt som European Institute för Gender Equality (EIGE)¹¹ rapporterar att antalet flickor i Sverige, födda i familjer där någon förälder kommer från ett land där man könsstympar flickor uppgick till drygt 59 000 (2011). Alla flickor är inte i riskzonen men mörkertalet kan vara stort.¹² Det är viktigt att påminnas om att det inte finns några exakta siffror, alla uppgifter är beräknade från olika utgångspunkter. Migration från länder där könsstympning är vanligt förekommande till Sverige exempelvis, är ett sätt att beräkna antal/andel kvinnor som har utsatts eller kan riskera att utsättas för könsstympning.

Könsstympning är illegalt och är ett brott i många länder över världen. Sedvänjan är också ett brott mot de mänskliga rättigheterna och en allvarlig kränkning av flickors och kvinnors rätt till fysisk integritet, möjlighet till god sexuell och reproduktiv hälsa samt att de utsätts för fysiskt och mentalt våld. Könsstympning är en form av våld som baseras på kön eftersom flickor utsätts med anledning av att de är flickor och bärare av familjens heder och att de förväntas vara lättare att kontrollera genom att de könsstympas.

WHO har definierat kvinnlig könsstympning i fyra typer¹³, I, II, III (infibulation) och typ IV som samlar ihop flera olika sätt att skada flickans genitalier på – en indelning som många idag menar är en felaktig utgångspunkt. Detta eftersom det lätt kan leda till diskussioner om att typ I exempelvis skulle vara lindrigare än typ III för flickan men att man ändå har säkrat hennes oskuld och kontrollen över henne.

Skadorna på flickan är omedelbara och långsiktiga, många dör på grund av chock eller blödning vid ingreppet, de får problem med mensblod som inte kommer ut ur kroppen, cystor och urinstämna bland annat. Längre fram i livet kan ingreppet leda till att kvinnan blir helt funktionshindrad på grund av komplikationerna, som skolelev kan du inte delta på gymnastiken, flickan kan bli hemma från skolan flera dagar varje månad gå grund av smärtor vid mens och som vuxen har du inte möjlighet att välja yrkesbana fritt eftersom komplikationerna av ingreppet för alltid påverkar dig exempelvis (urinläckage, fistlar, svårt att gå etc). Det finns en rad andra komplikationer men sammantaget kan konstateras att denna tradition måste överges för flickornas/kvinnornas skull men också för samhället i stort eftersom ingreppet påverkar livslångt och de som har utsatts för alltid kommer att bära med sig traumat och komplikationerna från ingreppet. Det goda livet blir svårt att leva för många av de flickor/kvinnor som utsatts; att klara av skolan, att kunna ha ett bra sexliv, att kunna föda barn, att kunna välja det yrke man vill ha.....

⁸ <https://unicef.se/fakta/kvinnlig-konsstympning>

⁹ <http://www.socialstyrelsen.se/valds-ochbrottsrelateradefragor/konsstympningavflickorochkvinnor>

¹⁰ <http://www.socialstyrelsen.se/Lists/Artikelkatalog/Attachments/19677/2015-1-32.pdf>

¹¹ European Institute för Gender Equality,

http://eige.europa.eu/sites/default/files/documents/MH0215093ENN_Web.pdf

¹² http://eige.europa.eu/sites/default/files/documents/MH0215093ENN_Web.pdf

¹³ https://www.socialstyrelsen.se/Lists/Artikelkatalog/Attachments/11036/2002-114-77_200211477.pdf

Lagstiftning

I Sverige trädde lagen om förbud mot könsstympning av kvinnor i kraft 1982 (1982:316), lagtexten lyder;

1 § Ingrepp i de kvinnliga yttre könsorganen i syfte att stympa dessa eller åstadkomma andra bestående förändringar av dem (könsstympning) får inte utföras, oavsett om samtycke har lämnats till ingreppet eller inte. *Lag (1998:407)*

2 § Den som bryter mot 1 § döms till fängelse i högst fyra år. Om brottet medfört livsfara, allvarlig sjukdom eller i annat fall inneburit ett synnerligen hänsynslöst beteende skall det bedömas som grovt. För grovt brott döms till fängelse, lägst två år och högst tio år. För försök, förberedels och stämpling samt underlåtenhet att avslöja brott döms till ansvar enligt 23 kap. brottsbalken. *Lag (1998:407)*

3 § Den som har begått brott enligt denna lag döms vid svensk domstol även om 2 kap. 2 eller 3 § brottsbalken inte är tillämplig. Bestämmelser om krav på tillstånd att väcka åtal i vissa fall finns i 2 kap. 5 § brottsbalken. *Lag (1999:267) – detta gäller alltså även om brottet sker utomlands.*

I Sverige har drygt 70 fall anmälts¹⁴ varav två har lett till fällande domar (2006). Anledningar till att det inte har blivit fler fällande domar uppges bland annat vara att det inte har kunnat bevisas om könsstympningen utförts i Sverige, om någon förälder/vårdnadshavare medverkat i planeringen inför ingreppet, om den har utförts före man invandrat till Sverige eller om det vid gynekologisk undersökning inte går att avgöra om ingreppet utförts på flickan exempelvis.

I Västernorrland har det kommit signaler om att könsstympning av flickor sker, trots att lagen är tydlig, trots att man – till exempel, inom samhällsorienteringen tar upp denna fråga med nyanlända inom etableringen – traditionen att könsstympa flickor sitter djupt.

¹⁴ Sara Johnsdotter, Malmö Högskola